

PFU-SAK NR. 319/11

KLAGER: Johannes Dalen Giske
ADRESSE: Bjølsengata 17 A, 0468 OSLO
TELEFON:
PUBLIKASJON: ABC Nyheter
PUBLISERINGSDATO: 21.11.2011
STOFFOMRÅDE: Terror
GENRE: Nyhetsartikkel
SØKERSTIKKORD: Saklighet og omtanke, hensyn til pårørende og overlevende, bildebruk.
REGISTRERT: 22.11.2011
BEHANDLET I SEKR.: 23.11.2011
BEHANDLES I PFU: 24.01.2012
FERDIGBEHANDLET: 24.01.2012
BEHANDLINGSTID: 62 dager
KLAGEGRUPPE: Privatperson (delvis advokatklage)
PFU-KONKLUSJON:
HENVISNING VVPL.:
RETTSBEHANDLING:
OMTALE/ANONYM.:
MERKNADER:

SAMMENDRAG:

ABC Nyheter publiserte **mandag 21. november 2011** en nyhetsartikkel som omhandlet hva Anders Behring Breivik hadde fortalt politiet i avhør. Tittelen var: «**Anders Behring Breiviks egne ord om massakren på Utøya**» og ingressen:

«Slik var masse-morderens retur til åsted Utøya: - Kroppen min prøvde å stoppe meg, sier han om de første drapene.»

Artikkelen startet slik:

«OSLO/UTVIKA: Lørdag 13. august klokken 14.24 var masse-morderen Anders Behring Breivik tilbake på Utøya med politieskorte og i løpesnor. Han skulle da fortelle sin historie i rekonstruksjonen av de mange drapene han sto bak på AUFs sommerleir 22. juli. Tidligere samme uke - tirsdag og onsdag - har politiet i to langvarige avhør konsentrert seg om de 69 drapene som ble begått på Utøya. Den siktede beklaget seg i disse over at mye er glemt og fortrenget, men han har likevel forklart seg med grufull nøyaktighet. Denne lørdagen var han tilbake på gjerningsstedet. ABC Nyheter har gjennomgått det som kom frem i de tre avhørene, og velger å fortelle deler av masse-morderens historie om bestialitetene han begikk.»

Under mellomtittelen «Så ikke individer» sto det:

«I avhørene i forkant av rekonstruksjonen sier gjerningsmannen at han bare klarer å skille ut 8 enkeltindivider blant alle de 69 menneskene som han drepte på Utøya den fredagen. Hans møte med AUF-erne startet med en løgn. Da han møter vaktene på kaia presenterte han seg under falskt navn - stjålet fra en venn. [...] Under overfarten hadde han pistolen, en Glock, klar. Hadde politiet dukket opp på landsiden ville han ha brukt de som var ombord i AUF-båten i en gisselsituasjon, forteller han.»

Under mellomtittelen «De to første ofrene» sto det:

«Over på Utøya sier han til politimannen Trond Berntsen som møter båten, at han tilhører sikkerhetspolitiet (PST) sin avdeling på Grønland politistasjon. Berntsen fatter mistanke til Behring Breivik og spør om en kollega i PST han kun gir fornavn på. Dette klarte Behring Breivik å snakke bort, men han trodde Berntsen gjennomskuet ham. Under rekonstruksjonen sa morderen at han på dette tidspunktet var i tvil om han skulle gjennomføre sitt forsett. Han tenkte at han aldri hadde drept noen før, men husket så at en allerede var drept i bombeeksplosjonen slik det var blitt fortalt i radio på vei til Utvika, og han tenker at «det nå var opp til ham å redde Norge». Da den ubevæpnede politimannen Berntsen og «Mor Utøya», Monica Bøsei, gikk opp foran ham fra båten, ble de to hans første ofre. - Ikke pek den på han. Du må ikke peke den på han, rakk Monica Bøsei å si før de begge ble skutt. Det skjedde på plenen foran det lille hvitmalte trehuset med det store «UTØYA»-skiltet. I avhøret 10. august sa Behring Breivik dette om disse to første drapene: - Det første skuddet var verst, altså mot han ekspolitimannen. Det var sånn at kroppen min prøvde å stoppe meg i å gjøre det. Besetningen på Thorbjørn så henrettelsene og gjorde seg klare til å legge fra land. Behring Breivik vurderte derfor ikke de to om bord som en trussel og han gikk videre, sa han om temaet da det kom opp første gang (9. august). Men senere i samme avhør beskrev han det som en «militær strategisk feil» å ikke også henrette dem. Og så - i neste setning - fremstilte han valget som en bevisst handling, og henviser til at de var «sivile» og ikke nødvendigvis medlemmer av Arbeiderpartiet. Under rekonstruksjonen sa Behring Breivik imidlertid at det var hans samvittighet som stanset ham.»

Under mellomtittelen «- Høres jo helt syk ut» sto det:

«På et tidspunkt så Behring Breivik det han trodde var AUF-båten «Thorbjørn» (10. august var han mer usikker og sa at det var en stor hvit båt). Behring Breivik trodde den var på vei mot ham, eller at den prøvde å plukke opp ungdommer på svøm. Han skjøt mot båten og mente også at han traff. - Det var en direkte trussel mot oppdraget fordi de reddet de som svømte, så jeg prøvde å treffe to individer på båten, sa han. Under rekonstruksjonen sa Behring Breivik at han så blålys på fergeleiet på andre siden da han stilte seg opp på kaia på Utøya og skjøt mot båten han trodde var «Thorbjørn».»

Artikkelen inneholdt en bildeserie med 37 bilder fra rekonstruksjonen på Utøya. Bildene var tatt av politiet og publisert som svart/hvitt-kopier. Her er noen av bildetekstene:

- Her forteller Behring Breivik at han stoppet for å få oversikt. Han peker mot vinduene og forteller om personene som sto der og så mot ham.
- De går sammen ut til midten av teltleiren og Behring Breivik forteller at han så personer løpe inn i skogen.
- Behring Breivik peker i retningen han så en person skal ha gått bort fra teltleiren
- Behring Breivik forteller i detalj om noen få av ofrene.
- Her står Behring Breivik og forteller om ett av områdene der han drepte en gruppe ungdommer.
- Her forteller Behring Breivik i detalj om hvordan han skøt og drepte ungdommer som forsøkte å gjemme seg
- Behring Breivik sier at han ikke husker om ofrene ba for livet.
- Nedenfor denne skrenten skal flere ungdommer ha forsøkt å gjemme seg ifølge Behring Breivik.
- Det var på dette stedet Behring Breivik mener han lot være å skyte en gutt som han mente så svært ung ut.
- Behring Breivik peker mot en rad av steiner hvor flere ungdommer forsøkte å gjemme seg.
- Behring Breivik anslår at gutten han ikke drepte var i 16-års alderen. Han sier: han så «jævla ung ut».
- Behring Breivik forteller i detalj om to personer han drepte. Men han er usikker på når det skjedde.
- Når han blir pågrepet av politiet går de forbi de to personene som ble skutt og drept her.
- Anders Behring Breivik skjøt mot MS Thorbjørn.
- Siden han bare traff i lemmen på ferja flyttet han seg og forsøkte igjen. Ingen ble skadet av disse skuddene.
- På dette punktet så Behring Breivik personer som sprang på stranden nedenfor.
- Behring Breivik nede på stranden. Her skjøt han mot flere personer som forsøkte å rømme.»

KLAGEN:

Klager er Johannes Dalen Giske, overlevende fra Utøya og matros på båten «MS Thorbjørn» 22. juli 2011. Han reagerer sterkt på detaljrikdommen i artikkelen, og at han via artikkelen får informasjon om hvorfor han overlevde. Han mener artikkelen er brudd på Vær Varsom-plakatens punkt 4.1, 4.6 og 4.12.

Klager skriver: «Artikkelen fremstår som en kavalkade av de aller verste detaljene fra Anders Behring Breiviks rekonstruksjon på Utøya. Her siteres avdøde menneskers siste ord gjennom gjerningsmannen, det er bilder av steder der foreldre har mistet barna sine og flere overlevende nevnes. Om enn ikke ved navn, så detaljert nok til at man selv og i noen tilfeller omverdenen kan forstå hvem det er snakk om.

Jeg er en av dem. I artikkelen sier ABB at han vurderte å drepe mannskapet ombord på MS Thorbjørn, men ikke gjorde det fordi han trodde vi kanskje kunne være sivile. Senere i artikkelen omtaler han dette som en "militær strategisk feil". Frem til i går [søndag 21.11; sekr.anm.] var jeg av den oppfatning at han aldri var obs på min eksistens, og det er ganske traumatiserende å få det motbevist på en helt vanlig mandagskveld, uten noen som helst form for forvarsel. I tillegg er det sånn at steder der folk har blitt drept og omstendighetene rundt blir detaljert utbrodert i artikkelen. For mange av oss er det sånn at vi vet hvor folk døde men ikke særlig mye mer. Å få servert drapsmannens versjon blir da enda mer graverende.

Når det gjelder publiseringen av det klager kaller «lekket materiale», skrives: «Jeg, og mange andre overlevende, etterlatte og pårørende synes det er vondt at mediene benytter seg av det lekkede materiale. Politiet og systemet forsøker å gjøre dette så grundig som mulig for at vi som er i sorg skal få et så helhetlig og riktig nyansert bilde som mulig når vi lurar på hva som skjedde med våre venner og barn. Når da tabloidavisene og sjokk-pressen får tilgang på - og ikke minst benytter seg av - den informasjonen og velger ut det de mener vil selge aviser, gir det oss både dårligere informasjon, økt ubehag, flere spørsmål og flere traumer.»

FORSØK PÅ MINNELIG ORDNING:

Partene har vært i kontakt i et forsøk på å komme fram til en minnelig ordning, uten at dette har lyktes dem.

TILSVARSRUNDEN:

ABC Nyheter avviser klagen. Det vises til at den påklagede artikkelen er publisert nesten fire måneder etter 22. juli, og at det knapt har gått *en* dag uten at media har omtalt saken. ABC Nyheter påpeker at overlevende og pårørende har vært tilbake på Utøya og at flere overlevende har forklart i detalj om opplevelsene i mediene. Det nevnes også at samtlige ofre er identifisert med navn og bilde. Videre viser ABC Nyheter til det åpne rettsmøtet og at det på publiseringstidspunktet var kjent at den rettspsykiatriske vurderingen av siktede ville bli langt frem innen kort tid. Til slutt vises det til at VG, tre dager tidligere, hadde gjengitt deler av innholdet fra avhørene med siktede.

ABC Nyheter skriver at de forstår at pårørende kan oppleve omtalen som belastende og at de også har tatt hensyn til dette. Samtidig mener ABC Nyheter at det siktede har forklart til

politiet, er av offentlig interesse, og at dette hensynet må veie tyngre. Det vises til pressen plikt eller rett til å omtale etterforskningen og forklaringen til de involverte. ABC Nyheter skriver: «Vi vil framholde at i realiteten er ikke ABC Nyheters reportasje annet enn hva alle overlevende selv har forklart offentlig, bare at denne gang er gjennom Breiviks egne ord og med tillegg av hans refleksjoner.»

ABC Nyheter mener pressen ikke kan overlate informasjonsansvaret til politiet, systemet og myndighetene alene. Det vises blant annet til at mye av det politiet og PST har forklart i etterkant av 22. juli, er tilbakevist gjennom pressens granskning blant annet ved hjelp av forklaringer fra vitner, kilder og lekkasjer. ABC Nyheter advarer mot at pressen påføres en uforsvarlig selvsensur, og skriver: «Sannheten er også i denne saken alt for viktig til å overlate til politiet og systemet. [...] Til denne artikkelen var publisert, var det utelukkende silt informasjon som var publisert, ført i ordet av Breiviks forsvarer eller påtalemyndigheten. I begge tilfeller nøye kalkulert informasjon til beste for partenes sak. ABC Nyheter ønsker siktedes egen framstilling slik at publikum skal får innblikk i hans forklaring.»

Når det gjelder selve artikkelens form og innhold, mener ABC Nyheter at den er holdt i en saklig tone og ikke har noen sensasjonspreget form: «Artikkelen gir få skildringer av detaljer, den bruker stort sett generelle beskrivelser av en lang rekke grufulle hendelsen. [...] Artikkelen er svært nennsomt satt sammen av Breiviks uttalelser og fortellinger om hva som skjedde. Alle detaljer om hvordan han massakrerte grupper og enkeltpersoner er utelatt. Detaljer om hva ungdommer sa og hva han mente de følte – før de ble drept – er også utelatt. Vi mener ABC Nyheter står igjen med en følsomt redigert versjon av Breiviks forklaringer.» ABC Nyheter mener det er siktedes ord som fremstår sjokkerende.

Når det gjelder selve sitatbruken, skriver ABC Nyheter at dette er gjort «for at leserne selv skal kunne danne seg en oppfatning av gjerningsmannen, hans handlinger og senere utsagn – blant annet i Oslo tingrett 14. november. Dette kan bidra til å vurdere de konklusjoner og vurderinger som fremkommer i den rettspsykiatriske rapporten 29. november.» ABC Nyheter viser til at kun er to av ofrene som er nevnt ved navn og bare ett av ofrene er sitert (formidlet av siktede selv til politiet). Dette sitatet er Monica Bøseis siste ord. ABC Nyheter mener sitatet er relevant fordi dette var opptakten til siktedes handlinger på Utøya. Det pekes også på at Bøsei var det første offeret som ble navngitt og nevnt av statsministeren i hans tale i domkirken. Videre skriver ABC Nyheter at Bøseis mann var skipper på «MS Thorbjørn». ABC Nyheter skriver at de besitter avhørsdokumenter som gjør at de har vurdert at en slik omtale ikke vil oppleves belastende for ham. Det andre navngitte offeret i artikkelen er politimannen. ABC Nyheter mener hans historie allerede er kjent gjennom overlevendes egne historier til mediene.

Angående bildebruken vises det til at bildene er dårlig svart-hvitt-kopier. Med unntak av ett bilde inntar ikke siktede skyteposisjon. ABC Nyheter opplyser at de har unnlatt å publisere om lag 20 bilder fra samme serie som blant annet viser siktede i flere skyteposisjoner.

På bilde hvor siktede inntar skyteposisjon, forklarer siktede selv at han skjøt mot ferga «MS Thorbjørn», og ABC Nyheter skriver: «Når det gjelder den indirekte omtalen av klager i artikkelen, [...] er denne konkrete episoden brukt for å vise hvordan Behring Breiviks forklaringer om hendelsesforløpet tilpasses og endrer seg, noe som også poengteres i den redaksjonelle teksten. Under rekonstruksjonen sier han derimot at det var samvittigheten som stanset ham. ABC Nyheter gir ikke noe inntrykk av at en enkelt av de forklaringer som blir gitt, er korrekte.»

ABC Nyheter opplyser at redaksjonen før publisering varslet lederen for pårørendeorganisasjonen om publiseringen av artikkelen.

Klageren svarer via sin advokat.

Advokaten skriver at ABC Nyheters omtale av taushetsbelagte opplysninger har ført til en retraumatisering, og en stor tilleggsbelastning, for klager og andre som var til stede på Utøya 22. juli 2011. Det opplyses at klager har fungert noenlunde psykisk greit etter hendelsen, men at han har mye tanker og angst i forhold til hva som kunne skjedd. Advokaten skriver: «ABC nyheter bekreftet i sin gjengivelse av rekonstruksjonen hans verste mareritt idet det der klart fremgikk at det kun var flaks at han ikke ble drept. Dette har ført til at han har fått en betydelig forverret psykisk helsesituasjon etter oppslaget, med behov for øyeblikkelig psykiatrisk hjelp.»

Advokaten skriver at klager oppfattet ABC Nyheters tilsvare til dels arrogant, lite forståelsesfullt og lite empatisk. Det vises spesielt til forsvaret av publiseringen av Monica Bøseis siste ord, og advokaten skriver: «Dette vitner om liten forståelse for Utøya ungdommens situasjon idet hun var en viktig og godt kjent person for mange som har opplevd dette vondt og vanskelig.»

Det pekes på at gjengivelse av dokumenter, som advokaten skriver «på ulovlig vis har tilfalt media, bør håndteres med en stor grad av aktsomhet.» Slik advokaten ser det, burde ABC Nyheter være kjent med pårørendes reaksjoner omkring rekonstruksjonen og stadige medieoppslag av siktede. Advokaten skriver: «For Giske og svært mange andre fornærmede etter hendelsene på Utøya har det ikke vært ønskelig verken å lese om, gjøre seg kjent med hans forklaringer, eller å se/møte ham i rettsmøter. Medias håndtering umuliggjør disse fornærmedes muligheter for å komme seg videre i livet, bearbeide traumene og å kunne følge med på noen som helst form for nyheter uten stadig, og uten at det er mulig å velge bort, blir overstrømmet av nettopp det de forsøker å unngå. For ABC nyheter burde det være åpenbart at nettopp rekonstruksjonen, bilder fra denne, samt gjengivelse av Breiviks uttalelser om handlinger, følelser og tanker virker retraumatiserende på de mange unge sårbare ungdommene som nylig har stått midt oppi dette skrekkszenarioet.»

Slik advokaten ser det, har ABC Nyheter vurdert feil når det gjelder hensynet til samfunnet versus hensynet til pårørende: «Gjengivelse av denne type informasjon som åpenbart har et stort skadepotensial for mange bør nøye vurderes opp mot samfunnsmessige interesser/nyhetsinteresse. En kan fra denne side vanskelig forstå at de opplysningen Giske i sin klage særlig har reagert på har så stor samfunnsmessig betydning/nyhetsverdi at media bør ha rett til å gjengi dem.»

Advokaten mener artikkelen er et brudd på Vær Varsom-plakatens punkt 4.6, men også på punkt 1.5, om at pressen skal beskytte enkeltmennesker og grupper mot overgrep, og skriver «ved å gjengi denne type sensitiv og taushetsbelagt informasjon bidrar ABC nyheter til det motsatte.»

ABC Nyheter skriver: «Vi har stor forståelse for at enkelte opplysninger fra involverte i Utøya tragedien kan ha ført til en tilleggsbelastning for Giske. Men i denne nasjonale tragedien er det mange enkeltskjebner og mennesker som reagerer ulikt. Det er derfor pressens ansvar og oppgave å formidle detaljer i saken så nennsomt som mulig. Det mener vi ABC Nyheter har oppfylt i denne saken.»

ABC Nyheter mener den har oppfylt det aktsomhetskravet som klager etterspør. Videre skrives det: «ABC Nyheter mener at pressens omtale av forskjellige forklaringer fremsatt i såkalte hemmelige rapporter blant annet har ført til at mer korrekte versjoner av hendelsesforløpet er blitt produsert av involverte instanser – i god tid før hovedforhandlingene. Dette må også telle med i vurderingen av rettssikkerhets-aspektet.»

Slik ABC Nyheter ser det, tar klagers advokat feil i at straffesaksdokumenter er taushetsbelagte. «Ifølge medieadvokat Jon Wessel-Aas er ikke innholdet i avhørsdokumentene taushetsbelagte slik mange synes å tro. – Det du forklarer politiet må du også være forberedt på å fortelle retten. Hensynet bak at det ikke er offentlig innsynsrett er først og fremst til etterforskningen, og ikke til de som har forklart seg, sier Wessel-Aas til journalisten.no 10/1-2012 (vedlagt). Han poengterer at med unntak av politiet er det ikke ulovlig for partene å gi informasjon fra avhørene til pressen. Han mener at kritikken mot mediene eventuelt må handle om hva de har publisert, og ikke hvem som er kilden til informasjonen. Wessel-Aas minner om at når politiet uttaler seg om etterforskningen via media, gir de nettopp informasjon fra avhør.»

Det vises også til advokatens opplysning om at klager hadde behov for øyeblikkelig psykiatrisk hjelp etter artikkelen: «Vi registrerer imidlertid at det må gå bedre for ham nå, siden han i går 9/1-2012 deltok i telefonintervju på direkten i Dagsnytt 18 i forbindelse med at Aftenposten har publisert avhørene av medlemmene i AUF-ledelsen som flyktet med ferja "Thorbjørn"».

ABC Nyheter skriver videre: «Vi innser at enkeltpersoner kan oppleve omtalen av ulike forhold rundt terroraksjonen og personen Breivik som belastende, men er fullt ut enig i PFUs egen konklusjon i sak 200/11 mot VG for publisering av egne bilder fra rekonstruksjonen: " Slik utvalget ser det, var VG i sin fulle rett til å omtale rekonstruksjonen. Dette er etterforskingsskritt av offentlig betydning. At politiet ikke ønsket oppmerksomhet rundt hendelsen, kan ikke være avgjørende. Det er ikke opp til politiet å bestemme hva offentligheten skal få kjennskap til. Videre konstaterer utvalget at bilder fra en slik hendelse er en viktig del av dokumentasjonen, og utvalget mener det ville være feil å holde bildene vekk fra offentligheten - selv om de for noen oppleves belastende. Spørsmålet blir hvilke bilder man tar i bruk og hvordan de presenteres. Utvalget viser til punkt 4.1: «Legg vekt på saklighet og omtanke i innhold og presentasjon.»»